

»Vprašanje je, kdaj se bo zanetila kakšna iskra, ki je ne bo mogoče pogasiti.«

— **Simona Škrabec**, *literarna zgodovinarica, esejistka in prevajalka*

S katalonskimi sogovorniki se mi je nekajkrat zgodilo, da je bila ena od redkih stvari, ki so jih vedeli o Sloveniji, to, da v Barceloni živi neka slovenska esejistka z neizgovorljivim priimkom, ki odlično govori katalonsko. Simona Škrabec je slovenski človek v Barceloni. S svojim prevajalskim delom že vrsto let neumorno gradi mostove med slovensko in katalonsko kulturo. Kot dejavna članica katalonskega PEN-a je veliko pripomogla k prepoznavnosti srednjeevropske književnosti v Španiji. Barcelona je predvsem po njeni zaslugi ena redkih zahodnoevropskih metropol, kjer lahko v knjigarnah na vidnih mestih najdemo še kakšnega drugega slovenskega avtorja poleg Slavojja Žižka. Med drugim tudi njo: njeni eseji so namreč praviloma zelo dobro sprejeti v katalonski javnosti. K njeni prepoznavnosti sta gotovo pripomogli tudi njena pristna dolenjska priljudnost in dostopnost, kar najbrž ni zanemarljiva prednost v mestu, ki pod poudarjeno, skoraj severnjaško delavno držo skriva nepotešljivo mediteransko igrivost in odprtost. teransko igrivost in odprtost.

Luka Lisjak Gabrijelčič

Simona Škrabec (rojena l. 1968 v Ribnici) je literarna zgodovinarica, prevajalka in esejistka. Od leta 1992 živi in dela v Barceloni. Doktorirala je na Barcelonski avtonomni univerzi (UAB) z disertacijo na temo identitete v srednjeevropski književnosti, za katero je prejela prestižno nagrado Fundacije Jaume Bofill. Objavlja eseje o literaturi in identitetnih vprašanjih v katalonskih, španskih, slovenskih in drugih revijah (Els Marges, L'Espill, Pasajes, Nova revija, Literatura, Dialogi, Sarajevske sveske). Je članica upravnega odbora Katalonskega PEN-a in uredništva valencijske revije L'Espill. Prevaja iz katalonščine v slovenščino (Jaume Cabré, Maria Barbal, Gabriel Ferrater, J.V. Foix, Jesús Moncada, Lluís Maria Todó) ter iz slovenščine in srbsščine v katalonščino (Drago Jančar, Boris Pahor, Aleš Debeljak, Danilo Kiš, Brane Mozetič, Svetlana Makarovič). Za knjigo L'estrip de la solitud (slovenski prevod, Potomci samote, je izšel l. 2005 pri Založbi Literatura) je leta 2003 prejela nagrado Josep Carner za teorijo književnosti. Objavila je še knjigi L'atzar de la lluita (Slučajnost boja, 2005) ter El concepte d'Europa Central al llarg del segle XX (Pojem Srednje Evrope skozi 20. stoletje, 2005).

V Barceloni živiš že več kot dvajset let. Precej obrabljeno vprašanje, a vendar: kaj te je pripeljalo sem?

Odgovor je čisto preprost – ljubezen. Z Ricardom sva zdaj poročena že res celokopico let, imava tri otroke, vsi so me že prerasli, tako da ... Malo daljša pa bi bila razlaga, kako sva se sploh spoznala. Gre namreč za celo vrsto srečnih naključij, predvsem to, da sem se v zadnjem trenutku odločila za študij nemščine namesto slovenščine, kamor sem bila celo že vpisana. In potem sem šla na tečaj v Weimar ravno zadnje poletje pred padcem Berlinskega zidu, vonj po spremembah pa je tja privabil tudi njega. V Barcelono sem torej res prišla kot popolni tujec, zame je bilo vse res, kot pravijo, »španska vas«.

Barcelona je svetovljansko mesto, a hkrati močno navezano na svojo nacionalno identiteto in urbano tradicijo. Veliko Slovencev (zlasti mlajših) ima izkušnje z življenjem v tem mestu: toda večinoma ostanejo za krajše obdobje, ti pa si se preselila sem za stalno. Kako te je kot tujko sprejela okolica? Koliko resnice se skriva v evropskem stereotipu o Barceloni kot o odprtem mestu in v španskem stereotipu o zaprtih, nedostopnih Kataloncih?

Velika mesta so za človeka pravzaprav najbolj udobno okolje, v množici se vse stopi in izginejo mnoge tegobe, ki so v manjših skupnostih nevzdržne. Če že govoriva o Barceloni, pomisliva samo na množice in množice priseljencev, ki so se z vseh koncev Španije v mesto zgrnile po državljanski vojni. Ne vem, koliko so ljudje v Sloveniji sploh seznanjeni s »favelami« po Montjuicu (grič, ki dominira nad mestom, op. avt.) pa barakami,

ki so se raztezale kilometre po barcelonskih plažah. So takrat ti priseljenci iskali le denar, le ekonomsko varnost? Zdi se mi, da ne. Barcelona je že v petdesetih in šestdesetih postala zatočišče – zatočišče pred pritiski, ki jim v malih okoljih ni enostavno ubežati. Pred kratkim sem prevedla lep roman, ki govori o tem, *Kamen v melišču* Marie Barbal. Avtorica govori o izseljevanju iz katalonskih Pirenejev, vendar pa je zgodba o begu iz zakotij zelo podobna tudi, če pomislimo na dušečo atmosfero v Andaluziji, kjer je s Francovo zmago vse ostalo v rokah veleposestnikov, ubogi živelj pa res ni imel več kam. Po vojni so se vsi upi na pravičnejšo družbo razblinili. Za mnoge je bil beg iz malih, zaprtih lokalnih skupnosti zaradi političnega preganjanja nujen: nekateri so šli takoj čez mejo, drugi pa po tihem v velika mesta. Je zaradi teh tako bližnjih izkušenj priseljevanja Barcelona prijaznejša do tujcev? Ne vem, danes je to mesto, ki rado pozablja, ki ne dreza v preteklost, ker je za ljudi, ki živijo v njem, preteklost polna bolečih spominov. Na morišču Camp de la Bota, kjer je režim do leta 1952 ustrelil več kot 1.500 političnih nasprotnikov, so leta 2004 zgradili cel sklop imenitnih stavb, namenjenih novemu kulturnemu središču *Foruma kultur*: sprva nihče ni protestiral in le za las je manjkalo, da ne bi postavili niti ene same spominske plošče – in tudi ta, ki je zdaj tam, je praktično nevidna. Zato v »pravo« Barcelono ni lahko vstopiti. Sprva je res zelo enostavno navezati stik, vse polno je spodbud in najrazličnejših projektov, a da spoznaš, kje pravzaprav živiš, se je treba malo bolj potruditi. Barcelon je namreč zelo veliko, zelo različne resničnosti obstajajo druga ob drugi, mesto nima ene same podobe. Zato se meni nikoli ni zdelo bistveno, če

me je mesto sprejelo ali ne. Jaz sama sem morala mesto sprejeti, razumeti, spoznati ... in v tem procesu, v tem iskanju odgovorov sem verjetno počasi prenehala biti tujka.

Barcelona je danes ena najpogostejših destinacij evropskega turizma. Uspehi Barče so jo postavili na zemljevid sveta. Je eno najbolj ikoničnih mest Zahoda. Vendar ni bilo vedno tako. Angleško-katalonski pisatelj Matthew Tree se na primer spominja, kako je sredi osemdesetih let na Rambli opazil prve primerke neke nove vrste – turiste ... Danes je to najbrž najbolj natrpano turistično sprehajališče na stari celini. Kakšne so tvoje izkušnje glede tega: kako gledaš na velikanske spremembe, ki so se zgodile v mestu, odkar živiš v njem?

Spominjam se svojega prvega sprehoda po mestu, hotela sem k morju, pa na plaži ni bilo niti toliko prostora, da bi razgrnil brisačo: vse pozidano, zapuščeeno, odmaknjeno ... Leta 1992 so Olimpijske igre zelo spremenile predvsem obalo, prej je mesto živelo obrnjeno s hrbtom proti morju, tam so bile tovarne, najrevnejši predeli, razen v peščico ribiških restavracij tja ni hodil nihče niti na sprehod. Še danes pravzaprav velja, da status človeka v Barceloni lahko takoj oceniš po tem, kako daleč od morja živi, oziroma kako visoko se je vzel na hribe za mestom. Mesto je raslo kot kača, ki se levi in pušča za sabo stare, prazne lupine. Turistov je najbrž preveč tudi zato, ker središče mesta počasi umira, ljudje se izseljujejo, ni več prostora za vsakdanje opravke in ne miru. Vse več je lokalov, ki so zgolj kulisa za obiskovalce. Spominjam se, da smo ob nedeljah

radi hodili v Park Güell, ker je nekoliko zunaj središča, običajno ni bilo nikogar in otroci so se lahko »pasli« po Gaudijevih klopcah po mili volji. Danes so park ogradili in zelo resno razmišljajo, da bi uvedli vstopnino. Je to smiselno? Problem seveda ni le Barcelona, temveč nasploh nadomeščanje javnega prostora, ki je bil včasih brezplačno na voljo vsem, le s takšnimi aktivnostmi, ki prinašajo dobiček. In tako se nam bo stara Evropa počasi spremenila v menzo na prostem.

Barcelona je (poleg Kijeva) edino pravo dvojezično vlemesto v Evropi: velika večina prebivalcev govori dva jezika, ki se tudi dejansko uporabljata v vsakodnevem življenju. Tudi drugod po svetu je takšnih primerov, ki so bili še v generaciji naših starih staršev nekaj povsem običajnega, vse manj. Nacionalna homogenizacija 20. stoletja je naredila svoje. Kako doživljaš sobivanje obeh jezikov – katalonščine in španščine?

To je, mislim, vseeno težko razumeti. Po eni strani je seveda vzdušje povsem sproščeno, ti govoriš tako, jaz drugače, oba se razumeva, konfliktov v vsakodnevem življenju dejansko ni. Vendar pa je to zelo površen vtis, zato ker so pritiski še vedno ogromni, španske ambicije po asimilaciji »uporne province« žal niso nič manjše, kot so bile pod frankizmom. Vedno znova so dnevne novice polne takšnih ali drugačnih groženj, ki jih je treba jemati zelo resno. Že nekaj let se na obzorju kaže možnost, da bi razbili dvojezični sistem v šolah. Katalonščina je namreč učni jezik, kar vse otroke obvezuje, da se ne glede na svoj družinski izvor naučijo obeh jezikov. V Barceloni namreč ni izjemno to, da vsi Katalonci govorijo špansko, temveč to,

da tudi praktično vsi Španci razumejo in govorijo katalonsko. To je tako, kot bi se Italijani v Trstu vsi prostovoljno naučili slovenščine. Toda na žalost se zdaj spet prebujajo najbolj izzivalni španski nacionalizem, ki trdi, da so jim kršene osnovne pravice, ker so se njihovi otroci prisiljeni naučiti katalonščine. Čeprav dvojezični sistem deluje brez zaprek že trideset let, je ustavno sodišče sprejelo v obravnavo zahtevo le *treh* družin, ki hočejo šolo, v kateri bi bilo prostora samo

Zelo se bojim, da se za nepripravljenostjo, da bi prisluhnili tej literaturi, skriva strah, da bi v srednjeevropskih tegobah prepoznali sami sebe.

za španščino. Tako bi bili njihovi otroci torej uradno »zaščiteni« pred »okužbo« s katalonščino. Pritisk je strašen in nikoli ne popusti. Mora biti povsem jasno, da današnji sistem nikakor ne ogroža prisotnosti španskega jezika, saj imajo na maturi, ki je ista za vso državo, ravno katalonski dijaki zelo dober uspeh v španskem jeziku. Pri tej hajki na katalonščino v šolah gre za enega tisočih poskusov, da bi zaslepili domačo in mednarodno javnost ter volka spremenili v ovco. Žalostno, ampak zelo, zelo resnično. In takšne napetosti se pojavljajo na vsakem koraku. Zato pravim, da je živeti v Barceloni približno tako, kot nositi čevelj, v katerega se je zalezal kamenček in te ob najbolj neprimernem trenutku zbođe. Najboljše v Kataloniji je pravzaprav to, da je tu ogromno špansko govorečih ljudi, ki se katalonske »nevarnosti« ne bojijo, ki povsem sprejemajo njeno stalno prisotnost, ki so sposobni dejavnega sobivanja. A žal je ta tolerantna Španija v državi še vedno komaj opazna manjšina, večina Špancev, se pravi državljanov, ki

se identificirajo s to oznako, verjamejo v ideal popolnoma homogenizirane države, jezikovne razlike so jim nepremostljivo brezno in zaradi prisotnosti drugačnosti se počutijo ogrožene. Ta občutek ogroženosti pa je izjemno močno politično orožje zunaj Katalonije. Na državnih volitvah tako zmaga tista politika, ki se hvali s trdo roko; zato v deželi še vedno ni nobene gotovosti, ki bi zagotovila preživetje malega jezika. Vsaka pridobitev je le začasno premirje.

Z jezikom je tesno povezano tudi tvoje delo. Natančneje, z literaturo. Veljaš za nekakšno ambasadorko srednjeevropske književnosti v Kataloniji in, širše gledano, v Španiji. Kakšna je recepcija srednjeevropskih avtorjev v španskem kulturnem prostoru? Večkrat je slišati, da se srednjeevropski pisatelji težka uveljavijo na španskem govornem področju. Je to zaradi različne zgodovinske izkušnje, drugačnih estetskih tradicij ali se razlogi skrivajo drugje?

Ne bi rekla, da je zgodovinska izkušnja Španije drugačna, temveč je, nasprotno, zelo podobna srednjeevropski. Ravno tako ne more biti govora o kakšni posebni španski estetiki. Mar ne beremo Lorce povsod po Evropi še danes? Pa Picasso, Dalí ali Miró, mar ni to sam temelj sodobnega evropskega slikarstva? A nezanimanje za srednjeevropsko literaturo žal ni noben stereotip, vendar pa je razlaga precej logična in jo lahko navežem na stvari, o katerih sva ravno govorila.

Španija ima zelo velike težave s soočanjem z lastno preteklostjo, državljanska vojna se je iztekla v trd, neizprosni režim, prehod v demokracijo pa dejansko ni pomenil reza s starimi privilegiji, temveč zgolj tihi dogovor, da se o preteklosti ne bo več govorilo. Tako je torej tu

Barcelona je že v petdesetih in šestdesetih postala zatočišče – zatočišče pred pritiski, ki jim v malih okoljih ni enostavno ubežati. Danes je to mesto, ki rado pozablja, ki ne dreza v preteklost, ker je ta polna bolečih spominov.

zelo težko brati avtorje, ki, nasprotno, drežajo v svoj svet. Ljudje tega preprosto niso vajeni. Tako dejansko ostaja prostor samo za »eksotiko«; če roman govori na primer o vojni v Bosni, potem naj bo to tako, da bo jasno vidna razlika, da ne bo mogoča nobena povezava, da po prikazoval dogajanje kot televizijski dnevnik z reportažami, ki so bile posnete za devetimi gorami in vodami, ki nimajo nobene zveze s tem tukaj. Se zelo bojim, da se za nepripravljenostjo, da bi prisluhnili tej literaturi, skriva strah, da bi v srednjeevropskih tegobah prepoznali sami sebe. Zato ima v Španiji, še posebej pa v Barceloni, tako velik uspeh Claudio Magris. Govori jim o svetu, ki ga ne poznajo, o avtorjih, ki jih ne bodo nikoli brali; tudi nemških ne, da ne bo pomote. Hkrati pa o tej ogromni beli lisi na zemljevidu ponuja spraven vtis, naše stare zdrahe spreminja v nostalglično razglednico. Srednja Evropa se nenadoma zdi obvladljiva, lahko se spustiš po Donavi navzdol, ne da bi trčil ob kakšno resno zapreko. Ravno nasprotno pa lahko rečem na primer o svojem prevodu *Nekropole* Borisa Pahorja. Najbolj me je pretresel pogovor z bralci v neki mestni knjižnici. Skupinica si je knjigo izbrala, ker so najbrž pričakovali

nekaj drugega, bolj prirejenega današnji razvojenosti podobi nacizma in približno polovica mi je priznala, da romana niso mogli prebrati do konca, da je bilo pretežko, preveč pretresljivo, nekateri pa so bili celo užaljeni. Ja, mislim, da je to prava beseda, ker Pahor tako odkrito govo-

ri tudi o napetostih med narodi. Knjig jih je res zbudila, ampak ker niso vajeni hoditi v tej smeri, jo je lažje zapreti in pozabiti na vse skupaj, oziroma poiskati kakšno bolj sprejemljivo razlago.

Katalonija je pri nas še kar znana, če ne drugega zaradi turizma, nogometa in kulturnih ikon, kot so Dalí, Miró, Gaudí ... Kako pa je s prepoznavnostjo Slovenije v Kataloniji? Precej ljudi, vsaj katalonsko govorečih, je za ime naše države verjetno slišalo vsaj iz ust nekdanjega predsednika Jordi Pujola, ki je našo državo pogosto omenjal kot zgled. A tu ne mislim toliko na običajne ljudi, temveč predvsem izobražene kroge: je Slovenija vsaj okvirno prisotna na njihovem miselnem zemljevidu?

Ne več, če povem po pravici. Bila je seveda precej prisotna, natančno tako kot praviš, zaradi stikov, ki jih je Jordi Pujol gojil z vodilnimi slovenskimi politiki v času osamosvajanja. Danes je ta zgodba tu pozabljena, Slovenija pa se je spet skrila med neraziskana področja nekje daleč na vzhodu. Včasih me je zelo jezilo, zdaj pa se samo še nasmehnem, ko spet kak časnik Slovenijo nariše na zemljevid

kam ob Baltiku. Celo v prevodih Handkejevih romanov sem na primer opazila, da je prevajalec pogosto uporabljal pridevnika »slovenski« in »slovaški« kot sinonima, v istem stavku je tako pisateljeva mati bila Slovenka in govorila slovaško. A kaj bi, tako pač je. Slovenijo pozna samo tisti, ki je na takšen ali drugačen način prišel v stik z njo. Teh pa seveda ni veliko, tudi med izobraženci ne.

Danes je vsa Evropa v pretresu. Barcelona se zaradi številnih demonstracij pogosto pojavlja v evropskih medijih. Španija je navsezadnje država z najvišjo brezposelnostjo v Evropi. Poleg eknomoskih težav in družbenih pretresov je tu še odprto nacionalno vprašanje: ne le v Kataloniji, temveč tudi drugod v Španiji (predvsem v Baskiji). Več kot 40 % španskih državljanov živi na uradno dvojezičnih območjih – izkušnja večnarodne države, ki je drugod po Evropi skoraj povsem izginila. V zadnjih desetih letih so se mednarodni spori v Španiji precej zaostrili, politične elite pa si pred tem še vedno zatiskajo oči. Kakšni so, po tvoje, politični, družbeni in gospodarski obeti Španije?

Tu so poleti pogosti požari, dežja je malo, pihajo močni vetrovi in če se kje kaj vname, zgorijo celi predeli ... Občutek, da tudi politično in socialno živimo v takšnem izsušenem svetu, je dejansko zelo prisoten: vse sicer deluje, živeti v Španiji je kljub takšnim in drugačnim pričakovanjem in dokazom še vedno nadvse prijetno. Vendar pa je vprašanje, koliko časa še, oziroma kdaj se bo kje zanetila kakšna iskra, ki je ne bo mogoče pogasiti. Ravnotežje je zelo krhko. V državi obstajata dva močna tokova. Prvi

je težnja k odpiranju, k spremembam, k prilagajanju novemu svetu. Druga sila pa je mnogo močnejša in zaskrbljena predvsem s tem, da se ne bi nič spremenilo, predvsem pa ne na najbolj vplivnih položajih. Že tako močna država se torej vse bolj centralizira, že tako vplivne skupine – od bankirjev do veleposestnikov, od Cerkve do sindikatov – kopičijo vedno več moči in imajo ogromno sposobnost vplivanja na politične odločitve. Ljudje imajo dejansko občutek, da je država struktura, ki človekovega glasu ne sliši več. In ravno zato je nacionalna raznolikost Španije velika prednost in ne ovira.. Nasprotno: če bi bila dežela monolitna, bi že zdavnaj padla v brezno brezglavega trošenja kreditov, kamor se je zrušila Grčija, ali pa bi se spremenila v lažni lesk Berlusconijske Italije. Če se to ni zgodilo,

ni zasluga močne države, temveč ravno nasprotno. Španija še vedno deluje, ker je zaradi svoje raznolikosti prisiljena odločitve sprejemati sporazumno. Za vsak korak se vlada vseeno mora vsaj malo pogajati, za enkrat nihče še nima toliko moči, da bi vanj vsi ljudje slepo verjeli. Raznolikost pa seveda ni le nacionalna, temveč tudi ideološka: tu je vplivna in trdno strukturirana desnica nasproti močni, zgodovinski levici. Vse ta trenja ustvarjajo ozračje, ki je po svoji osnovi demokratično. Kot že rečeno, zato se je treba ves čas pogajati, treba je usklajevati različne interese, biti sposoben popuščanja – poleg tega pa v takšnem svetu seveda nihče nima popolne imunosti pred zakonom, celo politično najbolj zaščitene osebnosti ne morejo računati na to, da zloraba oblasti ne bo prišla v oči javno-

sti. Zelo mogoče je, da se bodo nacionalne napetosti še poglobile, ker je dialog med »metropolo« in »provincami« zelo napet, pogosto pa sploh povsem prekinjen. Vendar pa najbolj bistveno vprašanje ni, ali bo Španija razpadla. Najbolj bistveno vprašanje je, kako ohraniti živ, demokratičen utrip. Na španskem obzorju se namreč ves čas kaže tudi možnost brezizhodnega položaja, ki ga tako dobro ilustrira Miloševićeva Srbija. Zelo utemeljena je namreč bojazen, da bi iz strahu pred izgubo privilegijev vodilne strukture v državi spet zgradile neizprosni režim, v katerem ne bi bilo prostora za nobeno razliko, ne nacionalno ne ideološko. Žrtve takšnega stanja pa seveda ne bi bili le Katalonci, Baski, Cigani ali karoli takega, kar bi se že hitro spet znašlo v slovarju izključevanja, temveč vsi. ●

Kromberški | punt

pun(k)t brezmejnosti
Limonada slovenica
 gledališka predstava zamejske gledališke skupine
 uporniški zbor **Kombinat**
Mala Vita
S.A.R.S.

amfiteater ob gradu
KROMBERK
24 / 6 / 2012
 ob 21.00 uri

www.kromberskipunt.org

eventim
www.eventim.si
 PRODAJA VSTOPNIC

Vstopnina
 Na dan prireditve 10 €
 V predprodaji 8€